

Статуси на идентичността (апробация на въпросника EIS НА ALLAN TAN и колеги в извадка от български юноши на възраст 11 – 18 г.)

Деница Алипиева

Statutes of the Identity (approbation of the Questionnaire EIS of Allan Tan et al. with Bulgarian 11-18 years old Adolescent): This article is empirical approbation of the questionnaire EIS in Bulgarian circumstances. The results from the investigation are divided in gender and age sections. The EIS is brief, effective and reliable method for skring of the psychological crisis in the adolescence. The investigation impacts on dissemination of the congruent or diffuse identity in the teenage years.

Key words: Psychological methods, identity, identity statuses, adolescent crisis

ВЪВЕДЕНИЕ

Идентичността е феномен, изграждащ се не само през юношеството, а през целия живот. През тийнейджърските години обаче поради физиологични, социални и психологични причини се наблюдава т.нар. „бум“ на екзистенциални проблеми, ознаменувани в литературата като „юношеска криза“. Пред специалистите, работещи с деца (в масовото училище, центрове за обществена подкрепа, институции и др.) издига задачата за диагностициране на симптомите на тази криза – избухливост, плачливост, размиване на времевата перспектива, липса на контрол над настоящите действия и др., както и консултирането и терапията ѝ.

Като един високонадежден, бърз и ефективен метод за скрининг на тези проблеми може да се вземе въпросника Ego Identity Scale (EIS) на Алън Тан, Рандъл Кендис, Джудит Файн и Джузеф Порак (1977). Той акцентира именно върху симптоматичните проблеми на дифузията на идентичността през юношеството.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. История и теоретична и емпирична база за развитието на въпросника

Теоретична база за изграждането дизайна на въпросника е концепцията на Ерик Ериксън (1968) за същността и формирането на Его-идентичността. Според Ериксън, развитието на личността обхваща целия живот и е разделено на осем етапа. Всеки стадий маркира срещата между индивида и средата, която трябва да бъде асимилирана според перцепциите и очакванията на личността на този стадий от неговото израстване. Всеки от осемте стадия се характеризира със специфичен конфликт, чието решаване от индивида води до една адаптивна, положителна, и една маладаптивна, отрицателна диспозиция.

Настоящото изследване се интересува от петия стадий от развитието на личността, обхващащо юношеската възраст, в който конфликтът се разполага между *постигането на зряла Его-идентичност* и *дифузия на идентичността*. Качеството, което трябва да се постигне през този възрастов период, е *вярата* – в собствената същност и консистентността във времето и пространството, в своите способности и бъдещи успехи, в “Аз”-а. Постигането на положителното решение на юношеската криза се предшества от позитивните успехи от решението на предишните кризи във времето – доверие-недоверие, автономия-срам и съмнение, инициатива-вина и компетентност-усещане за неспособност, и играе огромна роля за по-нататъшното развитие на личността – решаването на конфликтите любов-самота, генеративност-стагнация и позитивност-отчаяние.

Основно понятие в парадигмата на Ериксън е това за *идентичността*. То отговаря на въпроса “Кой съм Аз?” и отразява отношението на личността към себе

си, своите качества, изградеността на устойчив Аз-образ, който не се повлиява от временните обстоятелства и е в състояние на континуитет. По думите на Ериксън:

„Интеграцията сега заема място в его-идентичността, но тя не е просто сума от идентификациите в детството. Тя е вътрешен капитал, натрупан от всички тези преживявания на всяко успешно подреждане на базисните драйвове с техните същност и възможности... Чувството за его-идентичност, следователно, е придобитата вяра на човека, че утвърждаването на собствените вътрешни самотъждественост и континуитет („Аз“-ът на индивида от психологично естество) се срещат със самотъждествеността и континуитета на мнението и значението на индивида за другите” (Erikson, 1959, стр. 51).

Следователно, зрялата идентичност отговаря на приемането и усещането за “удобство” с физичния си селф, чувство за посока и способност да се правят решения за настоящите и бъдещите действия.

За разлика от нея, дифузията на идентичността е маладаптивен психически феномен и включва съмнения относно физическия и сексуалния Аз, неспособност да се правят решения поради тези съмнения, и отсъствие на чувство за континуитет (единство на Аз-образа в миналото, настоящето и бъдещето).

В опитите си да повлияят позитивно върху изграждането на идентичността през юношеството, психолозите и психоаналитиците разработват няколко техники за изследване на Аз-образа (Bronson, 1959; Marcia, 1966; Gruen, 1960, 1969; Messman, Ricks, 1966; Waterman, Bubbel, Waterman, 1970; Block, 1961; Rasmussen, 1964; Dignan, 1965). От края на 50 – те до средата на 70 – те години на XX век, когато се появява статията на Алън Тан и сътрудници за EIS, са публикувани няколко опита да се развие ефективно експериментално средство за изследване на Его-идентичността. Те включват широк арсенал от техники. Bronson (1959) използва интервюта и семантичен диференциал, за да измери четири аспекта на идентичността. Marcia (1966) разработна полуструктурирано интервю, което трае около 15-20 минути, за да класифицира всяко от изследваните лица към някой от четирите статуса на идентичността, чийто автор се явява самият той, а именно – зрялата, предрешената и дифузната его-идентичност и мораториума. Той употребява Incomplete Sentence Blank – метод на незавършените изречения, за да оцени равнището на изграденост на цялостната Его-идентичност. Gruen (1960) отъждествява Его-идентичността със сходството между идеалния и реалния „Аз”, което разкрива чрез прилагането на техниката, наречена Q-sorting. Аналогична техника адаптира Constantinople през 1969 г. от студиите на Wesman и Ricks (1966). Срещу Q-сортирането е бил осъществен опит за опровержение чрез тестиране за социална желателност на мъже през 1970 г. Waterman, Bubbel и Waterman (1970) използват дизайна на интервюта на Marcia (1966) и скалата на Constantinople (1969). Поради появата на влиянието на социалната желателност в последния метод, авторите са принудени да пуснат Ford Social Desirability Scale (FSDS), за да избегнат неблагоприятните ефекти от въпросника. Block (1961) е бил по-малко заинтересован от откриването на метод за изследване на Его-идентичността, отколкото от изследването на взаимоотношението между консистентността и нивото на маладаптивност. В този си опит, той окачествява идентичността като степен на ролева вариабилност между ролевата дифузия и ролева утвърденост. Тази своя теоретична идея той доказва чрез прилагането на самоописателно ранжиране от 20 прилагателни имена в осем различни роли. Други въпросници са били разработени, за да се изведе Его-идентичността. Rasmussen (1964) използва айтемния анализ при обработката на въпросник със 72 айтема относно психологическия успех, сред които дванадесет въпроса се отнасят за измерването на нивото на достигане на Его-

идентичността. Dignan (1965) конструира 50-айтемен самооценъчен въпросник, като поставя за основа пет психологични и психиатрични субскали.

След хронологичното тълкуване на появилите се методи за изследване на идентичността на подрастващите, се забелязва, че по това време (края на 70 – те години на XX век) все още е имало остра нужда от експериментален метод, който да бъде кратък, лесно попълваем и обективен. Въз основа на тези разработки е съставена настоящата 12 – айтемова Ego Identity Scale (EIS) на Алън Тан, Рандъл Кендис, Джудит Файн и Джузеф Порак (1977). Първата стъпка в конструирането ѝ е била детайлното, внимателното вглеждане в дефиницията за Его-идентичността на Ериксън. Скалата съдържа характеристики на Его-идентичността и дифузията на идентичността по Ериксън. Тя е организирана на полярен принцип, като ИЛ трябва да избира между две противоположни по смисъл твърдения. Така, всяка скала съдържа по две твърдения: едното от тях индикира зрялата Его-идентичност, а другото – дифузията на идентичността. Чрез полярния принцип при организацията на теста се избягват и социално-желателните отговори. Въпросникът отговаря на следните изисквания: а. Да бъде кратка, с висока надеждност; б. Обективност, поради което е и лесно обработваема.

2. Процедура на изследването

Целите на изследването бяха да се проведе мащабно апробиране на въпросника EIS сред юноши на възраст 11 – 18 г. и да се дефинира, дали зрялата или дифузната Его-идентичност доминират сред българските подрастващи.

Като задачи за реализирането на тази цел се издигнаха: 1) разглеждането на разпространението на двата статуса на Ериксоновианската идентичност във възрастов план; 2) определянето на влиянието на половите различия за по-ранното или късно достигане на стабилна Аз-концепция в онтологичното развитие.

Изследователските хипотези са: 1) ще се наблюдава плавно развитие във възрастов план за сметка на статуса на идентичността, като в периода 16-18 години зрялата Его-идентичност ще бъде ясно изразена; 2) няма да има значими полови разлики в разпространението на статусите на идентичността.

Изследвани са общо 369 лица на възраст от 11 до 18 години от прогимназиален и среден курс на обучение в две русенски училища – Средно общообразователно училище за европейски езици „Свети Константин-Кирил Философ“ и Математическа гимназия „Баба Тонка“. Общата извадка включва 210 момичета и 159 момчета от пети до дванадесети клас. Във възрастов план извадката е разпределена по този начин: 11-годишни – 11 души; 12- годишни – 52 души; 13-годишни – 110 души; 14- годишни – 94 души; 15 – годишни – 33 души; 16-годишни - 27 души; 17 – годишни – 25 ученика и 18-годишни – 19 души.

Данните са обработени с програма STATGRAPHICS [ST].

3. Статистически анализ на резултатите

При сумирането на резултатите на всички изследвани лица се установиха средни величини от 7,360 (при $S= 1,912$ и $V=25,974\%$) за субскалата за зряла идентичност и от 4,607 (при $S= 1,888$ и $V= 40,985\%$)*. Така, може да се приеме, че в българската извадка от юноши на възраст 11-18 години преобладава статусът на достигната зряла концепция за селфа пред дифузната представа за себе си. Трябва да се припомни, че оценката на резултатите по скалите варира от 0 до 12, като надвишаването на половината от възможните отговори в дадена субскала говори за наличие на определен статус на идентичността, т.е. оценка над 6 точки означава доминиране на отговорите по дадената субскала.

Таблица 1. Статистически показатели за средна аритметична величина, стандартно отклонение, коефициент на вариация и стандартна грешка на субскалите за зряла и дифузна Его-идентичност

Показатели	Средна аритметична величина	Стандартно отклонение	Коефициент на вариация	Стандартна грешка
Зряла Его-идентичност	7,36043	1,91182	25,9743%	0,0995254
Дифузия на идентичността	4,60705	1,88819	40,9849%	0,0982954

В таблица 2 са представени статистическите показатели за двете субскали за двата пола. Както се вижда, не се забелязват големи отлики в разпределението на айтемите по тези фактори, въпреки да се наблюдава тенденция за лек превес на зрялата его-идентичност при момичетата.

Таблица 2. Статистически показатели за средна аритметична величина, стандартно отклонение, коефициент на вариация и стандартна грешка на субскалите за зряла и дифузна Его-идентичност при момичета и момчета

	момичета		момчета	
	Зряла ид.	Дифузия на ид.	Зряла ид.	Дифузия на ид.
Count	199	199	151	151
Average	7,47236	4,46734	7,25166	4,74834
Standard deviation	1,75752	1,70492	2,03378	2,03378
Coeff. of variation	23,5203%	38,1642%	28,0457%	42,8313%
Standard error	0,124587	0,120859	0,165506	0,165506

Въпреки че се доказва, че между двете пола не съществува валидна разлика по субскалите на теста, тук ще разгледам възрастовата динамика на резултатите за зряла и дифузна идентичност на младежите и девойките. Те са представени в Таблицы 3и 4и Диаграма 1. При разглеждането на разпределението на стойностите по общия бал на зрялата идентичност се наблюдава тенденцията от гранични резултати между двете субскали от 6,500 (1,3784, 21,20625%) при девойките и чувствителни по-високата стойност от 7,25 (0,957, 13,2059%) при младежите, средните величини да спаднат леко в 12-та година (6,25, 1,893, 30,3028%; 6,47619, 29,1421%), след което се проявява постепенна ескалация до 14-та година (8,06, 1,36142, 16,8911%) при момичетата и шестнадесетата (7,800, 1,9906, 25,894%) при момчетата. Стойностите пак се повишават в късното юношество, за да достигнат едни относително еднородни прояви (девойки – 16 г. (8,000, 1,5, 18,75%), 17 г. (6,75, 2,56, 37,9681%), 18 г. (8,928, 0,997, 11,1692%); младежи – 16 г. (7,6875, 1,9906, 25,894%), 17 г. (9,69231, 1,979, 18,545%) и 18 г. (9,200, 0,447, 4,86%).

Таблица 3. Представяне на статистическите показатели за зрялост на Его-идентичността при осемте възрастови групи (11-18 години) на изследваните момичета

Summary Statistics

	Count	Average	Standard deviation	Coeff. of variation	Standard error
11 г.	6	6,5	1,3784	21,2062%	0,562731
12 г.	24	6,25	1,89393	30,3028%	0,386596
13 г.	62	7,35484	1,61038	21,8956%	0,204519
14 г.	50	8,06	1,36142	16,8911%	0,192534
15 г.	22	7,31818	1,80967	24,7284%	0,385822
16 г.	9	8,0	1,5	18,75%	0,5
17 г.	12	6,75	2,56285	37,9681%	0,73983
18 г.	14	8,92857	0,997249	11,1692%	0,266526
Total	199	7,47236	1,75752	23,5203%	0,124587

ANOVA Table

Source	Sum of Squares	Df	Mean Square	F-Ratio	P-Value
Between groups	98,6331	7	14,0904	5,25	0,0000*
Within groups	512,965	191	2,68568		
Total (Corr.)	611,598	198			

Таблица 4. Представяне на статистическите показатели за зряла Его-идентичност на изследваните момчета при осемте възрастови групи

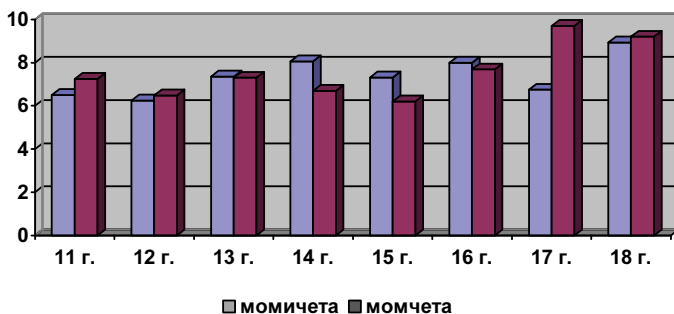
	Count	Average	Standard deviation	Coeff. of variation	Standard error
11 г.	4	7,25	0,957427	13,2059%	0,478714
12 г.	21	6,47619	1,8873	29,1421%	0,411843
13 г.	40	7,3	1,50555	20,6239%	0,238048
14 г.	42	6,69048	2,20297	32,927%	0,339926
15 г.	10	6,2	1,61933	26,1182%	0,512076
16 г.	16	7,6875	1,9906	25,894%	0,497651
17 г.	13	9,69231	1,79743	18,545%	0,498519
18 г.	5	9,2	0,447214	4,86102%	0,2
Total	151	7,25166	2,03378	28,0457%	0,165506

ANOVA Table

Source	Sum of Squares	Df	Mean Square	F-Ratio	P-Value
Between groups	98,6331	7	14,0904	5,25	0,0000*
Within groups	512,965	191	2,68568		
Total (Corr.)	611,598	198			

В Таблица 5 са маркирани средните аритметични величини, стандартните отклонения, коефициентите на вариация и стандартните грешки на показателите за зряла идентичност в осемте възрастови извадки, а в № 27 – тези за дифузия на ролите.

Диаграма 1. Зряла Его-идентичност при двата пола във всички възрастови извадки

В Диаграма 2 са съпоставени двата показателя. И в двата случая има статистически значими корелации от 0.000. Наблюдава се относително нарастване на зрялата Его-идентичност във възрастов план, за сметка на показателите за дифузия на идентичността.

Таблица 5. Представяне на средните аритметични величини, стандартните отклонения, коефициентите на вариация и стандартните грешки на показателите за зряла Его-идентичност на всички изследвани лица (350)

	Count	Average	Standard deviation	Coeff. of variation	Standard error
11 г.	10	6,8	1,22927	18,0775%	0,38873
12 г.	45	6,35556	1,87272	29,4658%	0,279168
13 г.	102	7,33333	1,56277	21,3105%	0,154737
14 г.	92	7,43478	1,91182	25,7145%	0,199321
15 г.	32	6,96875	1,80473	25,8975%	0,319035
16 г.	25	7,8	1,80278	23,1125%	0,360555
17 г.	25	8,28	2,62234	31,6708%	0,524468
18 г.	19	9,0	0,881917	9,79908%	0,202326
Total	350	7,37714	1,88207	25,5121%	0,100601

ANOVA Table

Source	Sum of Squares	Df	Mean Square	F-Ratio	P-Value
Between groups	131,022	7	18,7174	5,79	0,0000*
Within groups	1105,2	342	3,23156		
Total (Corr.)	1236,22	349			

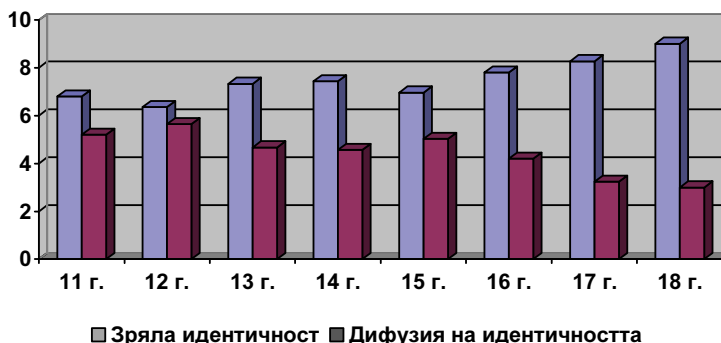
Таблица 6. Представяне на статистическите показатели за дифузия на идентичността на всички изследвани лица по възрастови групи от 11 до 18 години

	Count	Average	Standard deviation	Coeff. of variation	Standard error
Di 1	10	5,2	1,22927	23,6399%	0,38873
Di 2	45	5,64444	1,87272	33,1781%	0,279168
Di 3	102	4,66667	1,56277	33,4879%	0,154737
Di 4	92	4,56522	1,91182	41,8779%	0,199321
Di 5	32	5,03125	1,80473	35,8704%	0,319035
Di 6	25	4,2	1,80278	42,9232%	0,360555
Di 7	25	3,24	2,08726	64,4217%	0,417453
Di 8	19	3,0	0,881917	29,3972%	0,202326
Total	350	4,58857	1,85642	40,4574%	0,0992297

ANOVA Table

Source	Sum of Squares	Df	Mean Square	F-Ratio	P-Value
Between groups	158,039	7	22,577	7,39	0,0000*
Within groups	1044,72	342	3,05472		
Total (Corr.)	1202,75	349			

Диаграма 2 . Представяне на показателите за зряла и дифузна идентичност на всички изследвани лица (350) в осемте възрастови извадки

От горепосочените резултати може да се заключи, че има известно нарастване на зрялата идентичност в хронологичен план откъм тринадесетата до петнадесетата година, след което се наблюдават разнообразни показатели. Този факт говори, че Аз-концепцията се формира основно към 15 и 16 години. Тази тенденция се забелязва и при двата пола. Следователно, изследователската ми хипотеза, че статусът на зрялата идентичност ще се формира с нарастването на възрастта, частично се потвърждава.

3. Изводи от проведеното изследване

Тези резултати показват, че сред българските юноши доминира статуса на зрялата Его-идентичност в смисъла на достигната ясна Аз-концепция, утвърдена времева перспектива и способности за професионален и идеологически ангажимент (Erikson, 1951, 1968; Marcia, 1966). Дифузията на идентичността като маркираща наличието на юношеска криза с изявен отрицателен Аз-образ, смесване на ролите и неспособност да се обвърже личността във времето и пространството е по-слабо застъпена. Тъй като въпросникът измерва единствено тези два конструкта, не може да се отсее, доколко в тези резултати са намесени и останалите статуси на идентичността – мораториумът и предрешената идентичност. В изследванията на Стефанова-Бакрачева (2006) и Байчийска (2007) доминиращ сред българските подрастващи е мораториумът, при който у личността все още не е изграден ясен ангажимент с определена себепредстава и идеология, с което той навлиза в кризата на идентичността.

За диагностичен може да се приеме критерия „криза на идентичността“, който се изразява в разстройване на времевите параметри, разконцентриране на усилията, бягство от интимните връзки, избор на отрицателна или асоциална идентичност, което се преживява от личността с дълбок вътрешен конфликт, който може да остави сериозни и непоправими последици върху по-нататъшното ѝ развитие. Тази криза е налична и при мораториума, и при дифузията на ролите. За

разлика от тях, статусите на зрялата и предрешената идентичност се характеризират с отсъствието на емоционално-поведенчески симптоми и с изявен идеологически и професионален ангажимент. При последния статус обаче този ангажимент е интериоризиран и закостенял вследствие външна намеса – най-често на родителите. Ето защо, в графата подрастващи със зряла идентичност могат да попаднат индивиди със заимствани, екстернални атрибути на Аз-концепцията. Така, сега ще се търси наличие на дълбоки душевни преживявания и травми в онтологичното развитие през петия етап от епигенетичната схема на Ериксън.

Очакванията за полови отличия в разпределението на статусите не се потвърдиха, макар показателите на девойките да имат лек превес над тези на младежите. Gilligan приема, че при формирането на идентичността при девойките петият и шестият стадий си разменят местата, тъй като жената не може да възприеме себе си без одобрението и подкрепата на най-близките си. Това евентуално би затормозило по-ранната поява на кристализирала Аз-концепция при момичетата. Процесът на изграждане на идентичността зависи много от ефективността на механизмите и елементите ѝ. В Аз-концепцията са включени много конструкции, които могат да се развиват с нееднакъв темп, дори да се появи свръхкомпенсация на едни качества за сметка на други. Ето защо, е наложително детайлното разглеждане на компонентите на идентичността, представени в 12-айтемната скала EIS.

Въпросникът посочва строга корелация с независимата величина за възрастта. Изследванията в българската извадка доказват наличието на правопрпорционален прогрес от 11 до 14 година включително, след което променливите си остават на относително еднакво равнище. Следователно, този възрастов диапазон може да се приеме като сензитивен за изграждането на Его-идентичността или поне за наличието на психологическа криза. Този показател е в съответствие на идеите на Schoeppe и Havinghurst (1960), че възрастта между 10-та и 13-та година е изключително критична за емоционалното и когнитивното развитие на подрастващите. Същевременно, тогава те се намират в т.нар. „черна фаза“ на юношеството, маркираща биологичното понятие „пубертет“ с всичките психосоматични изменения и катаклизми. С излизането от този преходен период и навлизането в същинското тийнейджърство формирането на идентичността се обуславя от различни от биологичната природа процеси на интелектуалното, социалното и духовното развитие на личността.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Апробацията на теста на Тан и колеги в български условия би дала възможност на специалистите от прогимназиалния и гимназиалния курс на обучение да отсеят сензитивните възрастови периоди за развитието на Его-идентичността. Това би спомогнало за адекватното обучение и възпитание, консултиране и терапия на евентуалните проблемни зони и за оптимизирането на душевното състояние в юношеството.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Ериксън, Е., „Идентичност – младост и криза“, София, 1996 г.
- [2] Стефанова-Бакрачева, М., Стефанова М. Статуси на психосоциалната идентичност и субективно психично благополучие в юношеска възраст, 2006 г.
- [3] Block, J. Ego Identity, role variability, and adjustment, *Journal of Consulting Psychology*, 1965
- [4] Bronson, G.W. Identity diffusion in late adolescents, *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1959

[5] Dignan, M.H. Ego Identity and maternal identifications, Journal of Personality and Social Psychology, 1965

[6] Erikson, E. Childhood and society, New York, 1950

[7] Erikson, E. Identity and the life cycle. Psychological Issues, 1959

[8] Gruen, C.L., Rejection of false information about oneself as an indicator of ego identity,

[9] Journal of Consulting Psychology, 1960

[10] Marcia, J.E. Development and validation of ego-identity data. Journal of Personality and Social Psychology, 1966

[11] Rasmussen, J.E. Relationship of ego identity to psychological effectiveness, Psychological Reports, 1964

[12] Tan, A., Kendis, R.J., Fine, J. & Porac, J. A Short measure of Eriksonian Ego Identity, Journal of Personality Assessment, 1977

[13] Waterman, C.K., Bubbel, M.L. & Waterman A.S., Relationship between resolution of the identity crisis and outcomes of previous psychological crisis. 1970

За контакти:

Ас. Деница Александрова Алипиева, Катедра „Педагогика, психология и история“, Русенски университет „Ангел Кънчев“, тел. 082/851407, e-mail: d_al_alipieva@abv.bg

Докладът е рецензиран.